

ŞAİR BİR DEVLET ADAMI GÖZÜYLE MUSTAFA REŞİD PAŞA
MUSTAFA REŞİD PAŞA THE PERSPECTIVE OF A POET STATESMAN

Bülent ŞİĞVA

Dr. Öğr. Üyesi Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü

*Assist Prof. Dr., Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Science and Literature, Department
of Turkish Language and Literature*

bsigva@erzincan.edu.tr

ORCID: orcid.org/0000-0002-7447-9064

*Atf/©: Şığva, Bülent (2019). Bir Şair-Devlet Adamı Gözüyle Mustafa Reşid Paşa, Erzincan
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 12, Sayı 1, ss. 142-159*

*Citation/©: Şığva, Bülent (2019). Mustafa Reşid Paşa The Perspective of A Poet Statesman,
Erzincan University Journal of Social Sciences Institute, Year 12, Issue 1, pp. 142-159*

Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi- Erzincan University Journal of
Social Sciences Institute

SBDER- Haziran-June 2019 Erzincan

E-ISSN-2148-9289

Makale Türü-Article Types : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-Received Date : 23.05.2019

Kabul Tarihi-Accepted Date : 24.06.2019

Sayfa-Pages : 142-159

<http://dergipark.gov.tr/erzisosbil>

This article was checked by *iThenticate*

ŞAİR BİR DEVLET ADAMI GÖZÜYLE MUSTAFA REŞİD PAŞA

Mustafa Reşid Paşa: The Perspective Of A Poet Statesman

Bülent ŞİĞVA

Öz:

Klasik edebiyatta kasideler, genellikle bir devlet büyüğünü övmek maksadıyla kaleme alınan manzumelerdir. Methedilecek kişi çeşitli tarihi ve mitolojik kişilerle mukayese edilerek övülür; adaletli, iyiliksever, yiğit, kahraman, lütuf ve ihsanda bulunan bir kişi olarak tavsif edilir. Klasik edebiyattaki kaside yazma geleneği, Batı edebiyatı etkisiyle muhteva açısından bazı farklılıklar göstermesine rağmen Tanzimat dönemi şairleri tarafından da devam ettirilmiştir. Tanzimat döneminin sadrazamlarından olan ve Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinde önemli görevler üstlenen Mustafa Reşid Paşa da, dönemin şair ve yazarları tarafından methiye içerikli şiir ve yazılar kaleme alınan bir devlet adamıdır. Çeşitli devlet görevlerinde bulunan ve valilik görevini icra eden Ahmed İzzet Paşa da, Divan'ında Mustafa Reşid Paşa için bir kaside kaleme almıştır. Bu çalışmada Mustafa Reşid Paşa'nın yaşadığı dönemdeki kuvvetli tesirinden kısaca bahsedilip kendisi için Ahmed İzzet Paşa tarafından yazılan kaside şekil bakımından değerlendirilecektir. Kasidenin beyitleri günümüz Türkçesine aktarılarak nasıl bir methiye tavrı benimsendiği ortaya koyulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kaside, Methiye, Klasik, Mustafa Reşid Paşa, Ahmed İzzet Paşa.

Abstract:

The odes in classical literature are generally poems penned with a view to praising a statesman. The person to be commended is praised being compared to several historical and mythological characters and defined as fair, valiant, heroic and philanthropist. Tradition of writing odes in classical literature was maintained by the poets of "Tanzimat Era" as well, although they partly differed in terms of content due to the effect of the western literature. Mustafa Reşid Paşa, who was one of the grand viziers of Tanzimat Era and took on an important task in declaration of Tanzimat Edict, was a statesman rhapsodized in poems and prose by the poets and writers of the era. Having served several government officials and performed as a governor, Ahmed İzzet Paşa penned an ode for Mustafa Reşid Paşa in his collected poems, too. In this study, the remarkable effect of Mustafa Reşid Paşa in his time will be mentioned briefly and the ode written for him by Ahmed İzzet Paşa will be evaluated in terms of form. What kind of an encomium has been employed will be set forth adapting the couplets of the ode into modern-day Turkish.

Keywords: Ode, Encomium, Classical, Mustafa Reşid Paşa, Ahmed İzzet Paşa.

GİRİŞ

19. yüzyıl, Batı'nın daha önceki yüzyıllarda bir takım reform hareketlerinden geçip Osmanlı Devletine karşı üstünlüğünü kanıtladığı bir yüzyıldır. Bu dönem, Osmanlı Devleti'nin de Batı'nın bu üstünlüğünü kabul edip hem idarî hem de sosyal alanda Batılı anlamda çeşitli düzenlemeler yaptığı bir dönemdir. 1800-1858 yılları arasında yaşayan, Paris ve Londra'da elçilik görevini üstlenen Mustafa Reşîd Paşa, hem Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinde hem de bir takım ıslahat faaliyetlerinin yürütülmesinde aktif rol oynamıştır. İlk kez 1846'da sadrazam olan Reşîd Paşa, farklı tarihlerde olmak üzere toplam altı kez sadrazamlık yapmıştır. Reşîd Paşa'nın Osmanlı tarihindeki en önemli hizmetleri; Kırım Savaşı'nda İngiltere ve Fransa'yı Osmanlı'nın tarafına çekmek, Mısır'da ortaya çıkan Kavalalı Mehmed Ali Paşa isyanını bastırmak, Tanzimat'ı ilân etmek, modern Türk diplomasisini ve bürokrasisini kurmak, Ali Paşa, Fuad Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Cevdet Paşa gibi çok önemli devlet adamlarını yetiştirmektir (Yeni Türk Ansiklopedisi , 1985: 3230-3233). Batılılaşma hareketlerine kendini aşırı derecede kaptırması sebebiyle Mustafa Reşîd Paşa hakkında olumlu ve olumsuz kanaatler uyanmıştır. Bu devlet adamını seven ve takdir eden bazı şair ve yazarlar olmuştur. Takdir edenlerin başında Mustafa Reşîd Paşa için dört kaside (Beken, 1960:15-29) kaleme alan Şinâsî gelmektedir. Şinâsî'nin yanı sıra Ziyâ Paşa'nın *Mersiye-i Reşîd Paşa* (Akyüz, 1970:32-35) isimli terkib-i bendi manzum tarzda yazılan metinlerden birisidir. Ayrıca Namık Kemal'in nesirlerinde Mustafa Reşîd Paşa için övgüler görülmektedir. İsimleri zikredilen bu kişilerin dışında da çeşitli vesileler ile Reşîd Paşa'yı öven ve vasf eden başka kişilerin de olması kaçınılmazdır.

Osmanlı Devleti'nde *yarıaydından* yeni aydın tipine bir geçiş süreci olmuştur. Osmanlı'nın yarıaydınları, saltanata sıkı sıkıya bağlı, onun koruyucusu, rejim değiştirme fikrine karşı çıkan bir yapıya sahiptirler. M. Kayahan Özgül, Osmanlı Devleti içerisinde bu yarıaydınların üstlendikleri role temas ederek şu tespitlerde bulunur:

Saltanatın olmadığı bir rejimde yaşamak, cumhuriyet fikri, Osmanlı aydını ve siyasetçisi için hep "fikr-i bâtil" olarak kalmıştır. Osmanlı'nın demokrasi mücadeleleri tarihi, neredeyse tamamen meşrûtiyet ideali üzerine kuruludur. *Homo Ottomanicus*'un aydınını ya devlet yetiştirir ya da aydın devlete hizmet eder fikriyle yetişir. Devletle göbekbağı kopmamış her aydın yarıaydın'dır ve Osmanlı'nın yarıaydını doyduğu kapıyı terketmez; "velînimet"ine saygıda kusûru yoktur. Dolayısıyla, bir başka rejimin nimetlerini halka anlatarak onların desteğini sağlayarak ihtilâlin tohumlarını atacak olan aydının böyle bir isteği yoksa, idare değişikliği pek de mümkün değildir. Osmanlı'da saltanatın gerçek koruyucusu ve güvencesi yarıaydınlar olmuştur (Özgül, 2006: 69)

Böyle bir ortamın olduğu Osmanlı Devleti'nde bazı yenilikleri gerçekleştirmek de bir o kadar zor olmuştur. Bütün bunlara rağmen Mustafa Reşîd Paşa, yurt dışında yaptığı elçiliklerin de oluşturduğu intibadan hareketle devlet içerisinde bazı ıslahatların yapılması gerekliliğine yürekten inanmış ve bu yolda gayret sarf etmiştir. Şair ve yazarların Mustafa Reşîd Paşa'yı methederken temel aldıkları ana nokta onun *yeni aydın tipi* oluşudur. Mehmet Kaplan aydın tipinin özellikleri şu şekilde sıralar:

- a) Tanzimat'la beraber yeni aydın tipi düşüncelerinde batıyı örnek alır.
- b) Batılı gibi o da akla, tabiata ve insan iradesine inanır, bâtil inançlara yer vermez.
- c) Toplum düzeninin zora değil, kanuna dayanmasını ister.
- ç) Halkın vazifeleri olduğu kadar, bazı hakları, bilhassa memleket konuları üzerinde fikirlerini serbestçe ifade etme hakkına sahip olduğuna inanır.

d) Çalışmayı, birleşmeyi, yardımı yüksek bir değer olarak tanır.

e) Memleketinin dünya içinde tuttuğu yeri ve misyonu bilir. Dış âleme açık olmakla beraber, vatanına sınımsız bağlıdır (Kaplan, 2005: 175, 176)

Bu özelliklerin Reşîd Paşa'da olduğuna inanan şair ve yazarlar onu yeni bir aydın tipi olarak nitelendirirler. Toplum içerisinde üstlendiği rol bakımından o, Tanzimat öncesi Türk toplumundaki veli tipiyle özdeşleşir. Mehmet Kaplan, aşağıdaki cümleleri ile Reşîd Paşa'nın *yeni aydın tipi* olduğu gerçeğini ortaya koymuştur.

Tekke ve tarikatların, dinî duyguları işlemek suretiyle çok zengin bir edebiyat vücuda getirdiklerini, velilerin de eski Türk toplumunda ulema sınıfı gibi "maddî iktidar"ı sınırlandırıcı bir rol oynadıklarını biliyoruz. Tanzimat'tan sonra yetişen "yeni aydın tipi" de toplum içinde oynadığı rol bakımından, ulema ve veli tipine yaklaşır. O da "maddî iktidar"ı karşı sınırlandırıcı, aydınlatıcı, tenkit edici bir rol oynar. Fakat o, manevî gücünü insanları aşan Tanrı'dan değil, doğrudan doğruya kendisinde bulunan manevî güçten, "akıl"dan, "hürriyet" duygusundan ve "vicdan"ından alır. (Kaplan, 1994:114, 115)

Reşîd Paşa, yapmış olduğu bazı yeniliklerden dolayı eleştirilere maruz kalmış olsa da yukarıda onun hakkında zikredilen gerçeklerden hareketle döneminde itibar gören ve takdir edilen bir devlet adamı kimliğine sahip olmuştur.

İzzet Paşa, (1813-1893) Edirne, Sivas, Harput, Trablusgarb gibi Osmanlı Devleti vilayetlerinde valilik yapmıştır. Reşîd Paşa ile çağdaş bir devlet adamı olmasının yanı sıra Divan sahibi şair bir kişidir.ⁱ Divan'ında dinî içerikli şiirlerinin yanı sıra devlet adamlarına yönelik methiye mahiyetli şiirler de bulunmaktadır. Ayrıca çok sayıda tarih manzumesi vardır. İzzet Paşa, devlet adamı olarak Reşîd Paşa'nın hizmetine girmiş, ona intisap etmenin gururunu yaşamıştır. Bu makalede İzzet Paşa Divanı'nda yer alan *Kaside Der-Sitâyiş-i Sadr-A'zam Reşîd Paşa* isimli manzumesi günümüz Türkçesine aktarılarak beyitler üzerinde bazı genel değerlendirmeler yapılacaktır.

KASÎDE DER-SİTÂYİŞ-İ SADR-A'ZAM REŞÎD PAŞAⁱⁱ

1. Hazret-i sadr-ı celîlü'l-kadr sâmi-i'tibâr
Âsaf-ı sâni medâr-ı iftihâr-ı rûzgâr
2. Vâris-i Hârûn u reşk-endâz-ı Hârûnu'r-Reşîd
Bermekî-cûd u Nizâmü'l-mülk-i Risto-iştihâr
3. Sadr-ı mülk-ârâ Reşîd Paşa-yı âlî-şân kim
Olamaz dergâh-ı iclâlinde Dârâ perde-dâr
4. *Ebbede'llâhu te'âlâ şânuhû iclâluhû*
Ebbede'llâhu bi-ikbâlin ilâ yevmi'l-karâr
5. Eyledi ikmâl-i nâmûs-ı celîl-i saltanat

Etdirip bir devlete tarziye vü hem i'tizâr

6. Misli mesbûk olmadık hizmetler etdi devlete
Avn-i Hakla ol vezîr-i bî-nazîr-i kâmkâr
7. Âsafu'l-ahd-i felek-câh ü muallâ-câygâh
Hâmil-i mühr-i şehen-şâh-ı Süleymân-iktidâr
8. Ol semiyî-yi sâhib-i mühr-i nübüvvet kim olur
Her umûrunda mu'în ü yâveri Perverdigâr
9. Revnak-efzâ-yı sadâret âb-ı rû-yı saltanat
Mesned-ârâ-yı vekâlet dâver-i âlî-tebâr
10. Sadr-ı mahmûdu's-siyer düstûr-ı İskender-eser
Bende-perver merhamet-güster hıdîv-i nâm-dâr
11. Dest-gîr-i derdmendân u zahîr-i bî-kesân
Mültecâ-yı dâd-h'âhân Âsaf-ı şefkat-şîâr
12. Mihr-i gerdûn-ı celâlet kim kemâl-i lutf ile
Zîr ü bâlâyı müsâvât üzre eyler tâb-dâr
13. İktibâs-ı nûr eder envâr-ı adlinden cihân
Feyz-i lutfundan olur âlem ser-â-ser vâye-dâr
14. Sû-be-sû eylerdi kesb-i lezzet-i azbü'l-fürât
Ger nesîm-i feyzi etse rû-yı deryâdan güzâr
15. Lutf ile kılssa nazar dünyâyı eyler gülsitân
Kahr ile baksa eğer güzârı eyler hâk-sâr
16. Desti rîş-i reşk-i hayretde kalırdı tâ ebed
Remz-i fikrin fehme Eflâtûn olaydı uhde-dâr
17. Def'-i zarr u celb-i nef'-i mülk ü milletdir garaz
Her ne kim re'y eylese ol Âsaf-ı gayret-medâr

18. (?)ⁱⁱⁱ âsâyış etdi âlemi tedbîri kim
Edemez oldu gazâlâne esed renc ü hasâr
19. Görse İskender eğer asr-ı mehâsin-hasrını
Reşk ile vâdî-i zulmetde ederdi âh ü zâr
20. Hey'et-i hâliyye-i âlemden istihrâc eder
Sûret-i keyfiyyet-i müstakbeli ol fehm-kâr
21. Âlemin böyle refâh-ı hâlini eslâfda
Var ise görmüş işitmiş söylesin Allâh var
22. Böyle ser-gerdân olup devrân eder miydi felek
Zerreler mikdârı temkîninden olsa behre-dâr
23. Kılta ikdârın murâd ol Âsaf-ı âlî-himem
Hem-per-i sîmurg olur bir peşşe-i bî-iktidâr
24. Bâl ü per açsın firâz-ı çarha pervâz eylesin
Âsitânı üzre bir kerre konan murg-ı nizâr
25. Hamdü li'llâh eyledim ol âstâna intisâb
Ben de oldum bendegân-ı bâb-ı lutfundan şümâr
26. Çok zamânlardır ki olmuşdum kemâl-i şevk ile
Dâmen-i ihsânına yüz sürmeğe ümmîd-vâr
27. Vâsıl-ı ser-menzil-i maksûd olup fevka'l-emel
Ol şerefle kâm-yâb oldum be-lutf-ı Kirdgâr
28. Kulluğu ile mübâhât etdiğim devlet yeter
Ber-hayât oldukça kâfidir bana bu iftihâr
29. Hâk-i pây-ı lutfuna yüz sürdüğüm günden beri
Sığmaz oldu âleme kesb etdiğim fahr u mesâr

30. Var iken dilde neşât-ı iltifât-ı devleti
Verseler bin câm-ı Cem etmem kabûl ü i'tibâr
31. Binde bir şükrü edâ olmaz yine bu ni'metin
Eylesem rûz u mesâ hasr-ı hayât-ı müste'âr
32. Fahr ile ol zât-ı memdûhu's-sifâtın vâsıfı
Şevket'e da'vâ-yı rüchâniyyet etse hakkı var
33. Düldül-i tab' ile meydân-ı hüner Kerrârıyım
Hâme-i mu'ciz-beyânımdır elimde Zü'l-fekâr
34. Pehlevân-ı heft-h'ân azm-i maânîyim ki ben
Zûr-ı tab'ım arsa-i irfânı eyler ra'şe-dâr
35. İşte bu kudretle âciz oldu vafında kalem
Âlemin bir noktada vafın ederken iddihâr
36. Gayb eder hayretle deşt-i midhatinde kendisin
Eşheb-i endîşeme âlem gelirken teng ü dar
37. Vâsıl olmaz intihâ-yı medhine peyk-i hayâl
Eylese bin yıl sefer mânend-i berk-ı bî-karâr
38. Kanda ben kanda edâ-yı vaf-ı zât-ı Âsafî
Zerre kâbil mi ede ta'rîf-i mihre ibtidâr
39. Bu teşekkürdür değil evsâf-ı âlîsin beyân
Kim anun evsâfıdır bir bahr-i bî-ka'r u kenâr
40. Gülşen-i vafında bârî bir gazel tarh eyleyip
Andelîb-i hâme dem-sâz olsa mânend-i hezâr
41. Sîb-i hamrâ mı gül-i ra'nâ mı yâ ruhsâr-ı yâr
Yohsa bâğ-ı hüsn ü ân içre açılmış lâlezâr

42. Vechini bilmem ne yüzden mâha teşbîh etdiler
Var mı mehde ebruvân ü hâl ü zülf-i müşg-bâr
43. Bir hatâ ile getirmiş semt-i Çîn'e uğrayıp
Bû-yı zülfün nâfeye bahş eylemiş bâd-ı bahâr
44. Olmasın gönlüm gibi pejmürde ey bâd-ı sabâ
Değme lutf et kâkül-i dildâr olursa reh-güzâr
45. Dil zahım-dâr [u] nigeş ser-der hevâ-yı gîsuvân
Bu iki sevdâ değil midir eden uşşâkı zâr
46. Besdir itnâb-ı suhan *İzzet* yeter tasdi'-i ser
Eyle âgâz-ı duâ ihlâs ile leyl ü nehâr
47. Tâ ki devrân eyleye şems ü kamer subh u mesâ
Zâtını kılın Hudâ pîrâye-bahş-ı rûzgâr
48. Pâdişâh-ı âlemi tahtında sadrında anı
Pây-dâr etsin Cenâb-ı Hak be-câh-ı Çâr-yâr

Manzumenin Şekil Özellikleri

Manzume başlıktan da anlaşılacağı üzere kaside nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Kasidelerin yazılış gayesi padişah, sadrazam, vezir gibi bir devlet büyüğünü övmektir. Bu manzumede de Sadrazam Mustafa Reşîd Paşa'nın övgüsüne yer yerilmiştir. Kasideler genellikle nesib veya teşbib ile başlayıp methiye, fahriye ile devam eder ve dua kısmı ile sona erer. Bazen yeknesaklığı gidermek için kasidenin içerisinde gazele yer verilir ve bu kısım tegazzül olarak adlandırılır. Yukarıda belirtildiği üzere kasidelerin beş bölüm halinde yazılması genel bir usul olmakla birlikte bazen şairlerin nesib yapmadan, doğrudan methiye ya da fahriye ile kasideye başladığı görülebilir. Ele alınan kasidede İzzet Paşa da nesip yapmadan kasidesine methiye ile başlamıştır. Methiye kısmını fahriye, tegazzül ve dua kısımları takip etmiştir. 48 beyitten oluşan kasidenin ilk 31 beyti methiye, 32-39 arası fahriye, 40-46 arası tegazzül, son 2 beyit de dua kısmıdır. Kaside, aruzun remel bahrinin fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün kalıbıyla kaleme alınmıştır.

Manzume Beyitlerinin Günümüz Türkçesine Aktarımı

1. Hazret-i sadr-ı celîlü'l-kadr sâmi-i'tibâr
Âsaf-ı sâni medâr-ı iftihâr-ı rûzgâr

Zamanın iftihar ve övünç sebebi, ikinci Âsaf,^{iv} kadr ve itibarı yüce olan sadrazam

2. Vâris-i Hârûn u reşk-endâz-ı Hârûnu'r-Reşîd
Bermekî-cûd u Nizâmü'l-mülk-i Risto-iştihâr

Hârûn'un^v varisi, Hârûnu'r-Reşîd'in^{vi} kiskandığı, Bermekîler^{vii} gibi cömert, Aristo^{viii} şöhretli Nizâmü'l-mülk^{ix}

3. Sadr-ı mülk-ârâ Reşîd Paşa-yı âlî-şân kim
Olamaz dergâh-ı iclâlinde Dârâ perde-dâr

Yüce dergahında Dârâ'nın^x bile perde-dâr olamadığı, şanı yüce, ülkeyi güzelleştiren sadrazam Reşîd Paşa

4. *Ebbede'llâhu te'âlâ şânuhû iclâluhû*
Ebbede'llâhu bi-ikbâlin ilâ yevmi'l-karâr

Yüce Allah onun şanını, ikbalini kıyamete kadar daim eylesin.

Yukarıdaki görüldüğü üzere Ahmed İzzet Paşa memduhunu çeşitli devlet adamlarına benzeterek bir giriş yapmıştır. Hatta benzetme ilgisi kurduğu kişilerin onu kiskandığına, onun sarayında perde-dâr bile olamayacağına mübalağalı bir şekilde vurgu yaparak Reşîd Paşa'nın itibar ve şöhret sahibi bir kişi olduğunu dile getirmiştir.

5. Eyledi ikmâl-i nâmûs-ı celîl-i saltanat
Etdirip bir devlete tarziye vü hem i'tizâr

Bir devlete işlediği kusurdan dolayı özür diletip devletin yüce kanununu tamamladı.

6. Misli mesbûk olmadık hizmetler etdi devlete
Avn-i Hakla ol vezîr-i bî-nazîr-i kâmkâr

Allah'ın yardımı ile muradına ermiş eşsiz sadrazam devlete daha önce benzeri görülmemiş hizmetler etti.

7. Âsafu'l-ahd-i felek-câh ü muallâ-câygâh
Hâmil-i mühr-i şehen-şâh-ı Süleymân-iktidâr

Yüce talihle zamanın Âsafı ve makamının yüksekliği ile Süleymân^{xi} gibi kuvvetli şahlar şahının mührünü taşıyan

8. Ol semiyi-yi sâhib-i mühr-i nübüvvet kim olur
Her umûrunda mu'în ü yâveri Perverdigâr

Peygamberlik mührüne sahip Hz. Muhammed'in sıfatı olan Mustafa ile adaş (Mustafa Reşîd Paşa'nın) bütün işlerinde Allah ona yardım eder.

9. Revnak-efzâ-yı sadâret âb-ı rû-yı saltanat
Mesned-ârâ-yı vekâlet dâver-i âlî-tebâr

Sadaret makamını güzelleştiren, saltanatın onuru, asil vezirlik ile sadrazamlık makamına atanarak orayı değerli kılan

10. Sadr-ı mahmûdu's-siyer düstûr-ı İskender-eser

Bende-perver merhamet-güster hıdîv-i nâm-dâr

Huyu güzel, İskender^{xii} prensipli, hizmet edenleri besleyen, merhametli, şöhretli sadrazam

11. Dest-gîr-i derdmendân u zahîr-i bî-kesân

Mültecâ-yı dâd-h'âhân Âsaf-ı şefkat-şîâr

Dertlilerin yardımcısı, kimsesizleri koruyup kollayan, adalet isteyenlerin sığınağı, Âsaf gibi şefkatli vezir

12. Mihr-i gerdûn-ı celâlet kim kemâl-i lutf ile

Zîr ü bâlâyı müsâvât üzre eyler tâb-dâr

Yüce gökyüzünün güneşi, büyük lütufuyla yeri ve fezayı ışıklandırdığı gibi

13. İktibâs-ı nûr eder envâr-ı adlinden cihân

Feyz-i lutfundan olur âlem ser-â-ser vâye-dâr

Cihan da onun adalet güneşinin ziyasından nur alır ve âlem baştan başa onun lütfunun bolluğuyla nasiplenir.

Ahmed İzzet Paşa, bu beyitlerde de Reşîd Paşa'yı merhametli, adil, iyiliksever, kimsesizlerin sığınağı gibi sıfatlarla nitelendirmektedir. Sadrazamlık makamına gelişiyle birlikte devlet işlerinin düzene girdiğine ve daha önce kimsenin yapamadığı işleri yaptığının da vurgu yapmakta, Allah'ın her konuda Reşîd Paşa'ya yardım ettiğini dile getirmektedir. Böylece methiye tavrı, memduhun çeşitli devlet adamlarıyla ilişkilendirilmesiyle devam ettirilmiştir.

14. Sû-be-sû eylerdi kesb-i lezzet-i azbü'l-fürât

Ger nesîm-i feyzi etse rû-yı deryâdan güzâr

Feyzinin rüzgârı derya üzerinden esse o deryanın her tarafı lezzetli Fırat suyu gibi olur.

15. Lutf ile kılsa nazar dünyâyı eyler gülsitân

Kahr ile baksa eğer gülzârı eyler hâk-sâr

Eğer dünyaya lütf ile baksa dünyayı gül bahçesine çevirir. Gül bahçesine kahr ile baksa gül bahçesi de yerle bir olur.

16. Desti rîş-i reşk-i hayretde kalırdı tâ ebed

Remz-i fikrin fehme Eflâtûn olaydı uhde-dâr

Eflâtûn,^{xiii} onun düşünce remzini anlamaya kalksaydı eli, hayret ve kıskançlıkla sonsuza kadar sakalını tutardı.

17. Def'-i zarr u celb-i nef'-i mülk ü milletdir garaz

Her ne kim re'y eylese ol Âsaf-ı gayret-medâr

O Âsaf gibi gayretli vezir, her ne zaman düşünse amacı millete ve memlekete faydayı celb ve zararı da defetmek olurdu.

18. (?)^{xiv} âsâyış etdi âlemi tedbîri kim

Edemez oldu gazâlâne esed renc ü hasâr

Tedbiri âlemi öyle huzura kavuşturdu ki aslanlar, artık ceylanlara zarar, ziyan veremez oldu.

19. Görse İskender eğer asr-ı mehâsin-hasrını

Reşk ile vâdî-i zulmetde ederdi âh ü zâr

İskender eğer asrında olan başarıları görseydi zulmet vadisinde kıskançlıkla feryad ü figan ederdi.

14-19. beyitler arasında Mustafa Reşîd Paşa'nın lütuf ve ihsanları ile ülkeyi ma'mur hale getirdiği dile getirilmiştir. Lütfunun yanı sıra düşmanlara karşı kahredici bir yönü olduğu da ifade edilmiştir. Onun tek amacı insanlara faydalı olmaktır. Yaptığı ıslahatlar Eflâtûn ve İskender'i bile kıskandırmaya yetmektedir.

20. Hey'et-i hâliyye-i âlemden istihrâc eder

Sûret-i keyfiyyet-i müstakbeli ol fehm-kâr

O, öyle anlayışlı ve ileri görüşlü bir kimse idi ki âlemin şimdiki görünüşünden geleceğin nasıl olacağını sezerdi.

21. Âlemin böyle refâh-ı hâlini eslâfda

Var ise görmüş işitmiş söylesin Allâh var

Allah için söyleyin âlemin şimdiki refah halini eski insanlardan görmüş, işitmiş bir kimse var mı?

22. Böyle ser-gerdân olup devrân eder miydi felek

Zerreler mikdârı temkîninden olsa behre-dâr

Dünya, onun zerre miktar temkininden nasip alsaydı başı boş bir halde dönüp durur muydu?

23. Kılsa ikdârın murâd ol Âsaf-ı âlî-himem

Hem-per-i sîmurg olur bir peşşe-i bî-iktidâr

Yüce himmetli Âsaf gibi olan sadrazam zayıf ve aciz bir sivrisineğin kudretini artırmak istese onu Simurg kanatlı yapardı.

24. Bâl ü per açsın firâz-ı çarha pervâz eylesin

Âsitânı üzre bir kerre konan murg-ı nizâr

Güçsüz bir kuş bir defa onun eşiğine konsa gökyüzüne doğru kol ve kanat açarak uçmaya başlar.

20-24.beyitlerde Ahmed İzzet Paşa, sadrazam Reşîd Paşa'nın ileri görüşlü ve temkinli bir devlet adamı olduğunu söyleyerek onun döneminde Osmanlı ülkesinin daha önce görülmemiş bir refaha ulaştığını mübalağalı bir şekilde ifade etmiştir. Reşîd Paşa'nın lütuf ve ihsanlarına nail olan zayıf ve güçsüz insanların bile bir takım güç ve kudret kazandıklarını teşbihler yoluyla dikkatlere sunmuştur.

25. Hamdü li'llâh eyledim ol âstâna intisâb

Ben de oldum bendegân-ı bâb-ı lutfundan şümâr

Allah'a hamd olsun ki onun eşğine intisap ederek lütuf kapısının sayısız kullarından biri de ben oldum.

26. Çok zamânlardır ki olmuşdum kemâl-i şevk ile

Dâmen-i ihsânına yüz sürmeğe ümmîd-vâr

Eskiden beri onun ihsan ve iyilik eteğine yüz sürmeye büyük bir arzu ile ümit duymaktaydım.

27. Vâsıl-ı ser-menzil-i maksûd olup fevka'l-emel

Ol şerefle kâm-yâb oldum be-lutf-ı Kirdgâr

Allah'ın lütfu ile istediğim son menzile ulaşıp bu şerefle son derece mutlu oldum.

28. Kulluğu ile mübâhât etdiğim devlet yeter

Ber-hayât oldukça kâfidir bana bu iftihâr

Ona hizmet ettiğim için bu övünme sebebi en büyük talihtir. Hayatta kaldığım müddetçe bu iftihar bana yeterlidir.

29. Hâk-i pâ-yı lutfuna yüz sürdüğüm günden beri

Sığmaz oldu âleme kesb etdiğim fahr u mesâr

Onun lütuf kapısına yüz sürdüğüm andan itibaren kazandığım övünç ve sevinçler, âleme sığmaz oldu.

30. Var iken dilde neşât-ı iltifât-ı devleti

Verseler bin câm-ı Cem etmem kabûl ü i'tibâr

Gönlümde onun gösterdiği iltifat sevinci var iken binlerce Cem^{xv} kadehi de sunsalar kabul etmem.

31. Binde bir şükrü edâ olmaz yine bu ni'metin

Eylesem rûz u mesâ hasr-ı hayât-ı müste'âr

Bana ödünç olarak verilen bu hayatı gece ve gündüz onun nimetleri için harcasam bile o nimetlerin binde birinin şükrünü yerine getiremem.

25-31. beyitlerde Reşîd Paşa'nın lütuflarına nail olduğunu dile getiren Ahmed İzzet Paşa, ona hizmet ettiği için büyük bir gurur duymaktadır. Böyle bir mutluluğa ve şansa ulaştığı için Allah'a şükretmektedir. Ahmed İzzet Paşa'nın da devlet adamı olmasından dolayı Reşîd Paşa ile yollarının bir yerde kesiştiği muhakkaktır. Bu yol birlikteliği ve ona hizmet etme şerefine nail olma durumu, Ahmed İzzet Paşa'da büyük bir övünme vesilesine yol açmıştır.

32. Fahr ile ol zât-ı memdûhu's-sıfâtın vâsıfı

Şevket'e da'vâ-yı rüchâniyyet etse hakkı var

Sıfatları övülen zatı (Mustafa Reşîd Paşa'yı) vâsf eden kişinin (Ahmed İzzet Paşa'nın) övünme hususunda Şevket-i Buhârî'ye^{xvi} karşı üstün olma iddiasında bulunsa hakkı vardır.

33. Düldül-i tab' ile meydân-ı hüner Kerrârıyım

Hâme-i mu'ciz-beyânımdır elimde Zü'l-fekâr

Şairlik Düldülü ile hüner meydanının döne döne savaşı Hz. Ali'siyim. Benim elimdeki Zü'l-fekâr, muciz beyanlı kalemimdir.

34. Pehlevân-ı Heft-H'ân azm-i Ma'ânîyim ki ben

Zûr-ı tab'ım arsa-i irfânı eyler ra'se-dâr

Ben, Heft-H'ân mesnevisinin pehlivanı, Hallâk-i Ma'ânî^{xvii} gibi şiir meydanına çıkınca kudretli şairliğimle irfan arsası titremeye başladı.

35. İşte bu kudretle âciz oldu vafında kalem

Âlemin bir noktada vafın ederken iddihâr

Dünyadaki diğer insanların övgüsü bir nokta kadar küçükken, bu derece kudretli kalemim onun övgüsü hususunda aciz kaldı.

36. Gayb eder hayretle deşt-i midhatinde kendisin

Eşheb-i endişeme âlem gelirken teng ü dar

Çevik düşünceli atıma, âlem dar ve yetersiz gelirken, onun övgüsü alanında ise düşünce atım hayretle kendisini kaybeder.

37. Vâsıl olmaz intihâ-yı medhine peyk-i hayâl

Eylese bin yıl sefer mânend-i berk-ı bî-karâr

Hayal peykim^{xviii}, birdenbire çakan şimşek gibi bin yıl sefer eylese onun övgüsünün sonuna ulaşamaz, övgüsünü bitiremez.

38. Kanda ben kanda edâ-yı vaf-ı zât-ı Âsafı

Zerre kâbil mi ede ta'rif-i mihre ibtidâr

Âsaf gibi olan vezirin vasıflarını anlatmak nerde ben nerde. Zerrenin güneşi anlatmaya hızlı bir şekilde başlaması mümkün olur mu? (Onu övmeye gücüm yetmez).

39. Bu teşekkürdür değil evsâf-ı âlîsin beyân

Kim anun evsâfıdır bir bahr-i bî-ka'r u kenâr

Bu şiir, onun yüce vasıflarını beyan etmek değil ancak bir teşekkür mahiyetindedir. Çünkü onun vasıfları uçsuz bucaksız ve dibi olmayan bir denizdir.

32-39. beyitlerde kendisini şiir meydanının Hz. Ali'si ve kalemimi de onun meşhur kılıcı Zü'l-fekâr olarak nitelendiren İzzet Paşa, kendini İranlı şairler Şevket-i Buhârî, Kemâl-i İsfahânî ile mukayese ederek fahriye tarzını ortaya koymuştur. Methetme hususunda kendisini son derece başarılı gören İzzet Paşa, Reşîd Paşa'nın methi noktasında kendini aciz görmektedir. Reşîd Paşa'nın vasıflarını klasik edebiyattan gelen bir anlayışla uçsuz bucaksız, dipsiz bir denize benzeten İzzet Paşa, onu övme noktasında kendini bir zerre gibi nitelendirir.

40. Gülşen-i vafında bârî bir gazel tarh eyleyip

Andelîb-i hâme dem-sâz olsa mânend-i hezâr

Vasfının gül bahçesinde bari bir gazel söyleyeyim de kalemimim bülbülü, bülbül gibi ötmeye başlasa

41. Sîb-i hamrâ mı gül-i ra'nâ mı yâ ruhsâr-ı yâr

Yohsa bâğ-ı hüsn ü ân içre açılmış lâlezâr

42. Vechini bilmem ne yüzden mâha teşbîh etdiler

Var mı mehde ebruvân ü hâl ü zülf-i müşg-bâr

43. Bir hatâ ile getirmiş semt-i Çîn'e uğrayıp

Bû-yı zülfün nâfeye bahş eylemiş bâd-ı bahâr

44. Olmasın gönlüm gibi pejmürde ey bâd-ı sabâ

Değme lutf et kâkül-i dildâr olursa reh-güzâr

45. Dil zahım-dâr [u] nigeş ser-der hevâ-yı gîsuvân

Bu iki sevdâ değil midir eden uşşâkı zâr

46. Besdir itnâb-ı suhan **İzzet** yeter tasdî'-i ser

Eyle âgâz-ı duâ ihlâs ile leyl ü nehâr

41-46. beyitlerde Ahmed İzzet Paşa, görüldüğü üzere bu kasidesinde altı beyitlik bir gazele yer vermiştir. Bu kısımdaki beyitlerde de kaside içinde yer alan gazelerde sıkça gördüğümüz sevgilinin güzellik unsurlarına yer verilerek aşık-ma'suk ilişkisi anlatılmıştır. 46. beyitte artık sözü uzatmayarak duaya başlamanın gerekli olduğunu belirtmiştir. Buradaki beyitlerin asıl konuyla ilgisi olmadığı için günümüz Türkçesine nesren çevrilmemiştir.

47. Tâ ki devrân eyleye şems ü kamer subh u mesâ

Zâtını kılsın Hudâ pîrâye-bahş-ı rûzgâr

Güneş ve ay, gece ve gündüz artarda gelip gittiği müddetçe Allah, onun zatını zamanın güzellikleri ile donatsın.

48. Pâdişâh-ı âlemi tahtında sadrında anı

Pây-dâr etsin Cenâb-ı Hak be-câh-ı Çâr-yâr

Allah, devrin padişahını tahtında ve onu da sadaret makamında dört halifenin mevkisi gibi ebedi kılsın.

Ahmed İzzet Paşa, Reşîd Paşa'nın sadrazamlığın ebedî olması dilekleriyle kasidesini tamamlar.

SONUÇ

Tanzimat devrinde bir şair ve devlet adamı olan İzzet Paşa, dönemdeki şair ve yazarların methiyelerine mazhar olan Mustafa Reşîd Paşa'yı Divanı'ndaki bir kasidesiyle methederek o silsileye dâhil olmuştur. Kasidenin geneline bakıldığında İzzet Paşa'nın klasik kasidelerde izlenen bir yolla Reşîd Paşa'yı methettiği görülmektedir. Klasik kasidede övülen kişi yiğitlikleri, cömertlikleri, iyilikleri ve adil davranışları ile örnek olmuş başka kişilerle karşılaştırılır. İzzet Paşa'nın bu kasidesinde de Reşîd Paşa başta devlet adamı ve filozof olmak üzere pek çok kişiyle mukayese edilmiştir. İzzet Paşa'nın Reşîd Paşa ile karşılaştırdığı peygamberler; Hz. Süleyman ve Hz. Hârûn'dur. Devlet adamları; Dârâ, Büyük İskender, Hârûnu'r-Reşîd, Bermekîler, Âsaf, Nizâmü'l-mülk'tür. Filozoflar ise Eflâtûn ve Aristo'dur (Risto olarak geçer).^{xix} Bu açıdan Şinâsî'nin Reşîd Paşa'yı övdüğü kasidelerden ilki olan 1849 tarihli kasidesi ile İzzet Paşa'nın bu kasidesi arasında benzerlik görülmektedir. Şinâsî gibi İzzet Paşa da bu kasidesinde Reşîd Paşa'yı adaletli, ileri görüşlü, Osmanlı Devleti'nin ve saltanatının övünç kaynağı olan, iyiliksever, kanun koyan, yüce bir kişi olarak vafsetmiş, yukarıda isimleri sayılan devlet adamları ile mukayesesini yaparak onlardan üstün oluşunu vurgulamıştır. Bu benzerliğin yanı sıra İzzet Paşa'nın bu kasidesi, Şinâsî'nin Mustafa Reşîd Paşa övgüsüne yer verdiği diğer üç kasidesinden^{xx} ayrılmaktadır. Çünkü Şinâsî diğer üç kasidesinde Reşîd Paşa'yı medeniyet resûlü olarak nitelendirip Batılılaşmanın tesiriyle edebiyatımızda yer alan akıl, irfan, hikmet, hak, kanun gibi kavramlara Batılı anlamlar yüklemiş ve bu kavramlar etrafında bir methetme tavrını benimsemiştir.

Bu makale ile Reşîd Paşa üzerine yazılmış bir kaside, içerisinde yer alan gazel hariç, günümüz Türkçesine aktarılıp bazı değerlendirmelerde bulunularak kasidenin ilim dünyasına tanıtılması amaçlanmıştır.

REFERENCES/KAYNAKÇA

- CEYHAN Â., & ŞİĞVA B. (2019). Ahmet İzzet Paşa, *Divan*. Buhara Yayınları, İstanbul.
- AKTAŞ, Ş. (2009). Şiir Tahlili: Teori-Uygulama, Akçağ Yayınları, Ankara.
- AKYÜZ, K. (1970). Batı Te'sirinde Türk Şiiri Antolojisi, 3. Baskı, Doğu Matbaacılık, Ankara.
- ÇALIŞKAN, A. (Güz 2011). "İbrahim Şinasi Efendi'nin Mustafa Reşid Paşa Üzerine Bir Kasidesi ve Tahlili", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4/19, s. 32-59.
- İNAL, M. K. (2000). *Son Asır Türk Şairleri*, Haz.: M. Kayahan Özgül, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2. Cilt, Ankara.
- KAPLAN, M. (1994). "Mustafa Reşid Paşa ve Yeni Aydın Tipi", *Mustafa Reşid Paşa ve Dönemi Semineri Bildiriler*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994.
- KAPLAN, M. (2005). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3: Tip Tahlilleri*, 3. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- ÖZGÜL, M. K. (2006). *Dîvan Yolu'ndan Pera'ya Selâmetle*, Hece Yayınları, Ankara.
- Yeni Türk Ansiklopedisi, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1985, C. VIII-IX, s. 3230-3233.
- YILMAZ, S. (2013). "Şinasi'nin Düşünce Dünyası ve Mustafa Reşid Paşa'ya Yazdığı Kasidelerin Tematik Tahlili", *Gazi Türkiyat*, 13, s. 157-185.
- ZAVOTÇU, G. (2013). *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü (Kişiler-Hayvanlar-Bitkiler-Tabîat Güçleri-Kişileştirilmiş Varlık Ve Kavramlar)*, Kesit Yayınları, İstanbul.

EXTENDED SUMMARY

In this article, some general evaluations were done on couplets by adapting today's Turkish except the gazelle called *Kaside Der-Sitayış-i Sadr-A'zam Reşid Pasha* in İzzet Pasha Divan. By this way, it was aimed to introduce the eulogium to the science world.

Nineteenth century was a period in which the West proved its supremacy over Ottoman Empire by doing a number of reform actions in the previous centuries. This time was a period in which Ottoman Empire made various arrangements in both administrative and social fields by accepting this supremacy of the West. Mustafa Reşid Pasha, who lived between the years 1800 and 1858 and served as an ambassador in Paris and London, played a very active role in both declaring of the rescript of *gülhane* and carrying out of a number of reform actions. Reşid Pasha, who became the grand vizier in 1846 for the first time, served as a grand vizier six times in total in different times. Because of the active roles he took, there were some poets and writers who loved and appreciated this statesman. Şinasi, Ziya Pasha and Namık Kemal were the most important lauders of him. Şinasi wrote four eulogiums for Mustafa Reşid Pasha. It was inevitable that there were other people who praised and mentioned Reşid Pasha in various occasions other than the ones we mentioned above.

There was a transitional period in Ottoman Empire from *Yarıaydın* (semi-luminary) type to new luminary type. *Yarıaydın* people of Ottoman had a structure which was attached to sultanate a lot, was protector of it and opposed to the idea of changing the regime. Making some innovations was very hard in Ottoman Empire within these conditions. Despite all these things, with his references to impression of his service as an ambassador abroad Mustafa Reşid Pasha believed wholeheartedly that some reforms had to be done in the state and tried hard for this. While poets and writers were praising Mustafa Reşid Pasha, they considered his luminary personality. Poets and writers, who believed that Mustafa Pasha had these characteristics, labeled him as luminary. He was identified with custodian personality in Turkish society before reforms in terms of the role he played in the society. Even if, he was exposed to some criticism because of some reforms he made, he was a statesman who was respected and appreciated in his period with references to above mentioned realities about him.

İzzet Pasha (1813-1893) was a poet, who had a divan, as well as being a modern statesman with Reşid Pasha. His Divan consisted of religion thematic poems as well as praising poems for statesmen. He also had many historical poems. İzzet Pasha served for Reşid Pasha as a statesman and was proud of this serving. İzzet Pasha, who was a poet and statesman in Tanzimat Reform Era, joined this praising group by praising Mustafa Reşid Pasha, who was honored by

the praises of poets and writers of the period, with an eulogium. When the eulogium was generally considered it was seen that İzzet Pasha praised Reşid Pasha in the same way with classical eulogium. İzzet Pasha described Reşid Pasha as fair, foreseeing, pride of Ottoman Empire and Sultanate, beneficent, legislative and wise and emphasized his supremacy by comparing himself with the above mentioned statesmen in this eulogium.

SONNOTLAR

- ⁱ Hayatı hakkında geniş bilgi için bk.: İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, Haz.: M. Kayahan Özgül, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2. Cilt, Ankara 2000, s. 1091-1100.
- ⁱⁱ Ahmet İzzet Paşa, *Divan*, Haz.: Âdem Ceyhan, Bülent Şığva, Buhara Yayınları, İstanbul 2019, s. 44-48.
- ⁱⁱⁱ Bu mısraın ilk kelimesi veya kelimeleri okunamadı.
- ^{iv} Âsaf b. Berahna. Hz. Süleymân'ın kâtibi ve veziridir.
- ^v Hz. Musa'nın kardeşi, onun yardımcısı olarak İsrailoğulları'na gönderilmiş peygamber.
- ^{vi} Rey şehrinde 766 yılında doğup 808 yılında Tus şehrinde vefat eden Abbasî Devleti'nin sultanı ve Müslümanların halifesidir.
- ^{vii} Emevî Devleti'nin yıkılışı ve Abbasî Devleti'nin kurulmasında etkili olup Hârûnu'r-Reşîd zamanına kadar sırası ile vezirlik etmiş bir ailedir.
- ^{viii} M.Ö. 384-322 yılları arasında yaşayan İslam düşüncesi üzerinde önemli etkileri olan İlkçağ Yunan filozofu.
- ^{ix} Büyük Selçuklu Devleti sultanlarından Alp Arslan ve oğlu Melikşah'ın veziridir.
- ^x Şehname'nin ünlü kahramanlarından, Keyâniyân sülalesinin onuncu ve son padişahıdır. Dârâb ve Dârâ-yı Ekber adlarıyla da anılır.
- ^{xi} İsrailoğulları peygamberlerindedir. Hz. Davud'un oğludur. Peygamberliği yanı sıra bir hükümdardır.
- ^{xii} M.Ö. 356-323 yıllarında yaşamış Doğu'ya yaptığı seferler ile meşhur olmuştur. Makedonyalı Büyük İskender olarak anılır.
- ^{xiii} M.Ö 427-347 yıllarında yaşayan İslam felsefesi üzerinde önemli etkileri olan İlkçağ Yunan düşünürüdür.
- ^{xiv} Bu mısraın ilk kelimesi veya kelimeleri okunamadı.
- ^{xv} İran'da ilk önce saltanat süren Pişdâdiyân sülalesinin dördüncü ve en büyük hükümdarıdır.
- ^{xvi} Fars edebiyatında 17. yüzyıl Sebki Hindî şiirinin önemli şairlerindedir.
- ^{xvii} Asıl adı Kemâleddîn İsmâ'il'dir. Anlamı sözler söylemekte usta olan İranlı şairdir. Derin anlamlar içeren şiirleri birkaç kez okunduktan sonra anlaşılabilirliği için şairler ve devlet büyükleri Kemâleddîn İsmâ'il'e Hallâku'l-Ma'ânî sıfatını vermişlerdir.
- ^{xviii} Devletin gizli sırlarını gerekli yerlere ulaştıran kimse.
- ^{xix} Karşılaştırma yapılan devlet adamları ve filozoflar hakkında geniş bilgi için bk.: Gencay Zavotçu, *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü (Kişiler-Hayvanlar-Bitkiler-Tabîat Güçleri-Kişileştirilmiş Varlık Ve Kavramlar)*, Kesit Yayınları, İstanbul 2013.
- ^{xx} Şinasi'nin kasidelerinin tahlili için bk. Şerif Aktaş, *Şiir Tahlili: Teori-Uygulama*, Akçağ Yayınları, Ankara 2009, s. 109-114; Adem Çalışkan, "İbrahim Şinasi Efendi'nin Mustafa Reşid Paşa Üzerine Bir Kasidesi ve Tahlili", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4/19, (Güz 2011), s. 32-59; Sibel Yılmaz, "Şinasi'nin Düşünce Dünyası ve Mustafa Reşid Paşa'ya Yazdığı Kasidelerin Tematik Tahlili", *Gazi Türkiyat*, 13, (Güz 2013), s. 157-185.